



מדינת ישראל
משרד החקלאות ופיתוח הכפר
פקיד היערות

עצים ומגוון מינים בעיר / תמר עמית, 4.7.17

העצים מהווים חלק משמעותי מהנוף המשולב בעיר: הם תורמים לנוי במגוון עשיר של מינים, הם מייפים את פינות העיר הבנויה בעיקר מאספלט ומבטון ומפיחים חיים בנוף הדומם. מופעיהם: העלים, הפריחה, השלכת והפירות - מושכים את העין ומשובבים את הנפש; כך לדוגמה, פריחת עצי הרימון האדומה, הצאלון האדום, השקד המצוי הלבן-ורדרד, הבוהיניה המלבלבת בצבעי לבן או ורוד, הפנסית שצבעיה אדום-כתום וכליל החורש הוורוד. פריחה זו בשלל צבעים וריחות יוצרת חוויה רב-חושית נעימה ומשכרת. יתר על כן, ממלאים העצים תפקידים חשובים נוספים: הם מושכים אליהם ולסביבתם חרקים, עטלפים, ציפורים ועוד; מקלים על עומס החום על ידי הקטנת הקרינה והטמפרטורה ומאטים את התחממות כדור הארץ; מפחיתים את זיהום האוויר בהיותם קולטים פחמן דו-חמצני ופולטים חמצן; מייצבים את הקרקע ואת קליטת המים לקרקע. העצים הם מה שנטעו לפנינו הדורות הקודמים, ומה שנשאיר אנו לצאצאינו, לדורות הבאים.

בשנים האחרונות נראית מגמה חיובית, מעין "השבת עטרה ליושנה" בבחירת עצים מקומיים ארץ-ישראליים: עצי האלון, על בלוטיהם, שבו לעיר; האלה הארץ-ישראלית והאלה האטלנטית משנות את צבעי עליהן בחורף לצבעי שלכת עזים; עץ התות מושך אליו ילדים ומגדלי זחלי משי, וכן מגוון חרקים וציפורים; אף עץ הרימון, המהווה סמל לראש השנה ולפריון, שב לנוי ומלווה בכחליל הרימון ובציפורים החומדות את פריו. הקטלב המצוי מיוחד ומעניין, גזעו משנה את צבעו מאדום לירקרק, הוא גדל בר באזור הרי ירושלים, הכרמל והגליל ומהווה פונדקאי לפרפר יפה ומרשים במיוחד, ששמו נימפית הקטלב. פרפר זה עובר על העץ את כל שלבי גלגוליו: זחל, גולם ובוגר. נימפית הקטלב נמצאת בסכנת הכחדה ומועדי פעילותה קצרים. הפרפר לא יישמר לדורות הבאים ללא עץ הקטלב.

בעל חיים נוסף החווה הנאה מרובה מן העצים הן הלטאות. לטאה זריזה היא לטאה בינונית בעלת פס כהה בצד גופה. לטאה זו "מתחרדנת" בשמש על גזעי פיקוס השדרות העבים והמפותלים, וניתן לצפות בה כשהיא מציצה בין גומחות הגזעים ושורשי האוויר. שממית העצים היא חובבת עצים מושבעת, כשבעיקר עדיפים עליה עצי אקליפטוס ואורן הנפוצים בעיר ובכפר. הזיקית אוהבת לנום את שנת הלילה שלה על קצות ענפי העצים. גם פרפרי הלבנין מתקבצים מעת לעת על עליהם בהירים כמו עלי הזית. החומטים הן לטאות מועילות המרסנות בתזונתן את כמות החרקים; הן חובבות נשר עלים וזוחלות בין העלים ומתחת לעלים שנשרו והתקבצו על הקרקע.

לעצים הפורחים יכולת משיכה עזה מאוד. הם משפיעים על ממלכת החרקים ביוצרם שובלי ריח המושכים פרפרים קבועים ונוודים. גם מבחינה זו הם כמו אי של טבע בעיר הבנויה. כך למשל, כסיה גדולת פרחים, שיח גדול, חסכן מים, ממשפחת הפרפרניים, שפרחיו צהובים וגדולים. פרפר הקרוי לבנין הכסיה או "הנודד האפריקאי" פוקד את הכסיה בעונת הנדידה. פרפר זה, שצבעו לבן-צהבהב, חולף על פני מרחק רב מיבשת אפריקה לישראל. בעת הנדידה מאפריקה לאסיה מתחלפים דורות של פרפרים, ואלו שנדדו צפונה אינם אותם הפרפרים שישובו לאפריקה בנדידה חזרה. חרקים נוספים הם ממשפחת החגביים ושמן מקלונים. אלו חרקים שנראים כמו מקל או עלה והסוואתם בקרבת עצים וחורש היא מרשימה. יש שלושה מינים של מקלונים בארץ. המידע על אודות הביולוגיה והתפוצה של כל מין ומין מועטה.



מדינת ישראל
משרד החקלאות ופיתוח הכפר
פקיד היערות

גם היונקים חובבים עצים. גורי שועלים, לדוגמה, תועדו לראשונה בשנת 2014 כשהם מטפסים על עצים, בצילום של אלכס גייפמן. תמונה זו זכתה לתהודה רבה והוצגה בתערוכה "עדות מקומית" בנושא טבע. יונקים נוספים הנמשכים לעצים הם העטלפים; עץ פיקוס השדרות, למשל, מושך מיני עטלפים רבים כמו עטלף פירות. העטלפים ניזונים מפרוקי רגליים ונמשכים לעצים, לעליהם, לגזעיהם ואף לעלים ולפירות הנושרים על הקרקע.

החרובים גם הם זוכים שוב לעדנה. עץ החרוב הוא עץ ירוק עד ותיק בארצנו. בריחו העז של החרוב הזכרי הוא מושך המוני חרקים בסתיו. בנדידת הציפורים פוקדים את העץ גם כמה ציפורים כמו הסיבכי - ציפור שיר קטנה מכמה מינים, המגיעה לסעוד מפירותיו. החרוב מומלץ לנטיעה באזורים שבהם מים וניקוז, משום שהוא דורש השקיה וצלו סמיך ומלא כמעט כמו עץ פיקוס השקמה.

עץ האלמוגן מושך אליו ציפורים ותורם הן בפריחתו והן בציפורים שבין ענפיו לשילוב הטבע בעיר. בעונת הזרזירים ניתן לראות ציפורים רבות מתעופפות סביב עץ הברוש - מעוף הלהקה מרהיב ביופיו ונראה כלהקת דגים המתהפכת במהירות באוויר. התופעה נראתה במלוא הדרה בעיקר בבאר שבע, שבה היו נפוצים בעבר ברושים רבים, אך בשל פיתוח מואץ החלו אט-אט להיעלם מהנוף.

לסיכום, שרשרת שלמה של מגוון מינים תלויה בעץ, העשוי למשוך אליו כ-20 מיני פרפרים ו-20 מיני ציפורים, כשבכל מין נכללים לעתים עשרות פרטים. בעלי חיים שונים, גדולים כקטנים, חוסים ונתמכים על ידי העצים, מהשורשים והעלים שנשרו לקרקע ועד צמרת העץ למעלה. העץ מהווה עבור בעלי החיים בית, הגנה, מקום הסוואה מעולה מטורפים ומסתור מהשמש. יש מגוון עצום של בעלי חיים בגזע, בקליפה ועליו. למותר לציין, כי גורלם של כל אלה תלוי ומותנה בקיומם של העצים.

המלצות לעצים בעלי השפעה חיובית על מגוון מינים רב

תכונות	מקור משיכה	מיני עצים מומלצים
מיני עצים צפניים	חרקים, עטלפים וציפורים	רימון מצוי, שיזף מצוי, מיני אקליפטוס, מיני הדר, אלמוגן (מינים שונים), קטלב מצוי וכסיה
מינים מקומיים	התאמה רבת-שנים בין העצים לבין מגוון מיני החי	ראה להלן רשימה על פי אזורים המותאמים לקרקע ולסלע שבהם*.
מינים פולשים		אין לטעת שיטה כחלחלה!

* התאמת המינים לאזור - לכל אזור בארץ העצים המתאימים לו. כך למשל, בחיפה מתאימים האלון המצוי, עצי חורש ואורן; בפרדס חנה ובכרכור - אלון התבור; בירושלים - אלה ארץ-ישראלית, אלה אטלנטית ומיש דרומי; בבאר שבע - אשל הפרקים ודקל התמר; לאזורים נוספים בארץ מתאימים מיני שקד מצוי, אגס סורי, חרוב מצוי וזית מצוי.

התאמת עצים לסביבה מיטבית בעיר - בחירת העץ צריכה להתאים לסביבה, אם מבחינת רגישות העץ ואם מבחינת הטיפול בו, כמו למשל חיסכון במים וגיזום. מידע על עצים במרחב הציבורי ועל התאמתם ניתן למצוא בחוברת "עצי הרחוב בישראל" (הוצאת משרד החקלאות והמשרד להגנת



מדינת ישראל
משרד החקלאות ופיתוח הכפר
פקיד היערות

הסביבה, ישראל גלון, אביגיל הלר ודוד ערן, 2013) כמו כן, חשוב לאפשר לעץ חיים ארוכים וטובים באמצעות מידות בור הנטיעה, איכות בית הגידול, מיקום מרוחק כ-5 מטרים מקווי חשמל וממבנים וטיפול מקצועי.

עקירת עצים במרחב הציבורי פוגעת בנוף ובהופעת מגוון מיני בעלי חיים. משמעות העצים ומגוון החיות לכל אדם הינה תרומה ישירה ועקיפה שניתן לכמתה בכסף על ידי שירותי האבקה, שירותי קליטת מים וגזים וכמובן השקעה אסטטית סביבתית. כל אלו מזינים את שוק הנדל"ן, שוק האוכל והשקעה בתשתיות כמו חימום וקירור שעצים מפחיתים את הצורך בהם. החיות עצמן הן עולם רב ורחב וחלקן נסתרות מן העין: צבים, זיקיות, קיפודים, ציפורים מקננות, חרקים ולטאות, להן תרומה כגון הפחתה בכמות יתושים ומזיקים, הערך הכלכלי אקולוגי וביולוגי של כל אלו הוא עצום הן לסביבה והן לאדם. בנוסף הם הפכו להיות חלק בלתי נפרד מהטבע המקומי שיש לשמר ולהוקיר.